

УДК 340(477)

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.06.02>

Мазур Тамара Вікторівна,
кандидат юридичних наук,
заступник Міністра культури України
ORCID 0000-0001-6220-5827
mazur@mincult.gov.ua

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР (СЕРЕДИНА 1940-х – ПОЧАТОК 1950-х РОКІВ)

Анотація

Метою статті є аналіз специфіки правового регулювання охорони культурної спадщини в Українській РСР у повоєнні роки.

Наукова новизна. За результатами аналізу нормативних актів виявлено специфіку правового регулювання охорони культурної спадщини в Українській РСР у повоєнні роки. Виокремлено основні напрямки правового регулювання охорони культурної спадщини у розглядуваний період.

Висновки. Специфікою розвитку пам'яткоохоронного законодавства досліджуваного періоду є вироблення його засад у союзному центрі й ухвалення загальносоюзних документів, які в основному дублювалися відповідними актами союзних республік. Водночас Українська РСР, пам'ятки якої чи не найбільше постраждали у роки Другої світової війни, активно проводила власну пам'яткоохоронну діяльність, розробляючи, серед іншого, й необхідні нормативні акти. У нормативно-правовому забезпеченні охорони культурної спадщини в Українській РСР воєнного та повоєнного періоду можна до певної міри умовно виокремити три основні напрямки: 1) відновлення діяльності історико-архітектурних заповідників та створення нових музеїв і заповідників; 2) правове забезпечення увіковічення пам'яті полеглих у роки Другої світової та попередніх воєн; 3) удосконалення системи обліку та реєстрації об'єктів культурної спадщини. Загалом у цей період було розроблено та схвалено ряд важливих документів, зокрема постанову РНК УРСР 1944 р. «Про повернення музейних експонатів», постанову РНК УРСР і ЦК КП(б)У 1945 р. «Про заходи до впорядкування стану пам'яток культури, старовини і природи на території Української РСР», постанову РНК УРСР 1948 р. «Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури на території Української РСР», Інструкцію про порядок обліку, реєстрації і тримання археологічних та історичних пам'ятників на території Української РСР 1950 р. та інші, які не лише дали змогу відбудувати й реставрувати пошкоджені в роки війни пам'ятки, а й налагодити процес їх обліку, реєстрації, охорони та збереження, тим самим врятувавши для нащадків важливі об'єкти культурного надбання, створені попередниками упродовж багатьох століть.

Ключові слова: право, закон, постанова, культурна спадщина, система державних органів.

Mazur Tamara V.,
Candidate of Legal Science,
Deputy Minister of Culture of Ukraine
ORCID 0000-0001-6220-5827
mazur@mincult.gov.ua

IMPROVEMENT OF THE LEGAL PROTECTION ON CULTURAL HERITAGE IN THE UKRAINIAN SSR (1940 – 1950)

Abstract

The purpose of the article is to analyze the specifics of the legal regulation on cultural heritage protection in the Ukrainian SSR in the postwar years.

Scientific novelty. According to the results of normative acts analysis, the specifics of the legal regulation on the protection of cultural heritage in the Ukrainian SSR in the postwar years were

revealed. The main directions of legal regulation on cultural heritage protection in the period under review are highlighted.

Conclusions. The specificity of the development of the legislation on the period under review is the elaboration of its principles in the Union center and the adoption of all-Union documents, which were largely duplicated by the relevant acts of the Union republics. At the same time, the Ukrainian SSR, whose monuments were most affected during World War II, actively pursued its own conservation activities, developing, among other things, the necessary regulations. In the legal and legal support for the protection of cultural heritage in the Ukrainian SSR during the war and post-war period, three main areas can be conditionally distinguished: 1) restoration of the activity of historical and architectural reserves and creation of new museums and reserves; 2) legal support for the perpetuation of the memory of those killed during the Second World War and previous wars; 3) improvement of the system of accounting and registration of objects of cultural heritage. In general, during this period, a number of important documents were developed and approved, including the resolution of the RNA of the Ukrainian SSR in 1944 «On the return of museum exhibits», the resolution of the RNA of the Ukrainian SSR and the Central Committee of the Communist Party (b) In 1945 «On measures to streamline the state of cultural monuments, of antiquity and nature in the territory of the Ukrainian SSR», resolution of the RNA of the Ukrainian SSR in 1948 «On measures to improve the protection of cultural monuments in the territory of the Ukrainian SSR», Instruction on the procedure for accounting, registration and maintenance of archaeological and historical monuments in the territory of the Ukrainian SSR 1950 and others, not only have made it possible to rebuild and restore the monuments damaged during the war, but also to adjust the process of accounting, registration, protection and preservation, thereby saving for the descendants important cultural assets created by their precursors over many centuries.

Key words: law, regulation, cultural heritage, system of state bodies.

Постановка проблеми. У роки Другої світової війни українські землі опинилися в епіцентрі бойових дій, наслідком чого стали численні втрати та руйнування об'єктів культурної спадщини. Велика кількість рухомих об'єктів культурної спадщини під час евакуації поспіхом була вивезена до східних районів Радянського Союзу. Значна частина культурного надбання була розграбована і вивезена нацистами та їх союзниками під час окупації. Як наслідок, після звільнення території України постала необхідність відбудови та реставрації нерухомих об'єктів, а також розшуку й повернення тих об'єктів культурного надбання, які були вивезені за межі республіки. Така діяльність потребувала відповідного правового забезпечення, а також правового регулювання охорони та збереження культурних надбань у нових повоєнних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За роки державної незалежності України окремі питання розвитку пам'яток охоронного законодавства республіки радянського періоду висвітлювали у своїх працях В. І. Акуленко [1], О. В. Єпіфанов [2], Т. В. Курило [3], І. М. Мищак [4; 5], О. В. Усенко [6], Р. В. Харковенко [7] та інші вчені. Нині

докладного дослідження потребує правове регулювання охорони культурної спадщини у перші повоєнні роки, яке в Українській РСР мало власну специфіку.

Метою статті є аналіз специфіки правового регулювання охорони культурної спадщини в Українській РСР у повоєнні роки.

Виклад основного матеріалу. У нормативно-правовому забезпеченні охорони культурної спадщини в Українській РСР воєнного та повоєнного періоду можна до певної міри умовно виокремити три основні напрямки: 1) відновлення діяльності історико-архітектурних заповідників та створення нових музеїв і заповідників; 2) правове забезпечення увіковічення пам'яті полеглих у роки Другої світової та попередніх воєн; 3) удосконалення системи обліку та реєстрації об'єктів культурної спадщини.

Перші кроки радянської влади після звільнення території республіки від військ нацистської Німеччини та її союзників у сфері охорони культурної спадщини полягали у якнайшвидшому відновленні пам'яток та поверненні тих об'єктів культурної спадщини, які були вивезені за межі України. У зв'язку з цим постала необхідність відновлення

системи державних органів, відповідальних за охорону культурної спадщини, та налагодження їх якнайшвидшої роботи. Відповідні рішення ухвалювалися на рівні союзного та республіканського уряду. За словами В.І. Акуленка, уже 29 вересня 1943 р. було утворено Комітет у справах архітектури при РНК СРСР та Управління в справах архітектури при РНК УРСР, на яке покладалося керівництво охороною та реставрацією пам'яток архітектури в республіці [1, с. 161]. Також вчений зауважив, що «в березні 1944 р. у складі Управління було утворено відділ охорони пам'яток архітектури, такі самі відділи створювалися при Київському й обласних управліннях у справах архітектури, а у великих містах та історичних центрах вводилася посада головного архітектора міста, який здійснював нагляд за охороною пам'яток архітектури і монументального мистецтва, розробляв заходи щодо їх відбудови, реставрації, використання та збереження в забудові міст» [1, с. 161]. Завдяки діяльності підрозділів охорони пам'яток архітектури на території республіки у перші повоєнні роки було проведено обстеження зруйнованих і пошкоджених пам'яток, зроблено кошториси щодо їх відновлення й реставрації та забезпечено виконання відповідних робіт.

Особливістю правового забезпечення охорони культурної спадщини на завершальному етапі Другої світової війни та в подальший період, на відміну від 1920-х – 1930-х років, стала активна участь у цьому процесі поряд з урядом партійних органів. Так, першим знаковим актом після повернення радянської влади до Києва стала постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 27 березня 1944 р. «Про організацію Софійського заповідника». Головною метою створення заповідника було визнано необхідність упорядкування й благоустрою його території, а також реставрації й проведення наукових досліджень архітектурних історичних об'єктів. Відповідно до цієї Постанови всю територію колишнього Софійського подвір'я (крім саду), з усіма спорудами і приміщеннями, що на ній розташовані, було передано українському філіалу Академії архітектури СРСР. При цьому право юридичної особи на користування територією, спорудами і приміщеннями Софійського заповідника було передано Управлінню в справах архітектури при Уряді Української

РСР [7, с. 243]. Крім того, Постановою РНК УРСР від 30 травня 1944 р. [8, с. 11] Народному комісаріату освіти УРСР було дозволено відновити діяльність Державного історико-культурного заповідника «Києво-Печерська лавра».

Прикметно, що постанова РНК УРСР від 30 травня 1944 р. відобразила зміну підходів радянської влади до церкви у роки війни. Передусім, на відміну від постанов 1926 та 1939 років, якими утворювався й урегулювався статус історико-культурного державного заповідника «Музейне містечко» із центральним антирелігійним музеєм на його території, Постановою РНК УРСР від 30 травня 1944 р. Державний історико-культурний заповідник отримав назву «Києво-Печерська Лавра», а на його території дозволялося створити музей історії лаври, який мав стати осередком науково-популяризаторської роботи заповідника [8, с. 11]. Також розширювалася територія самого заповідника – за ним було закріплено всю територію Верхньої і Нижньої лаври з усіма будівлями, а також територію з церквою Спаса на Бересті та Києво-Видубицьким монастирем. Були внесені зміни і до основних завдань діяльності заповідника. Якщо у довоєнний період на нього покладалися завдання охорони споруд і майна колишньої лаври, то, відповідно до п. 2 Постановою РНК УРСР від 30 травня 1944 р. до завдань заповідника віднесено «охорону і вивчення найдавніших пам'яток культури та археологічне дослідження території лаври на загальному фоні історії України та Росії» [8, с. 11].

Визволення усієї території України й перші кроки щодо обліку втрачених культурних цінностей загострили проблему відновлення музейного фонду України. Окрім частини фондів, які перебували в евакуації та потребували повернення, значну частину фондів музеїв було вивезено нацистами або просто розграбовано, розібрано населенням та перепродано. Із метою правового урегулювання проблеми Постановою РНК УРСР від 10 листопада 1944 р. «Про повернення музейних експонатів» встановлювалося, що «всі музейні експонати, які належали державним музеям, незалежно від того, де і в чому користувались вони б не знаходилися, повинні бути повернуті музеям через відповідні міські комісії по прийманню від громадян музейних експонатів. Якщо музейні речі були

придбані громадянами шляхом купівлі, то всі витрати по їх придбанню компенсуються громадянам через комісії по прийманню експонатів» [9]. Створення відповідних комісій, а також вироблення порядку приймання музейних експонатів згідно з п. 3 Постанови покладалося на виконавчі комітети київської міської та обласних рад. Своєю чергою, Народному комісаріату фінансів УРСР доручалося виділити необхідні асигнування для виплати компенсації громадянам за куплені ними музейні експонати. Заходи щодо повернення музейних експонатів мали бути завершені до 1 лютого 1945 р. Надалі відповідно до п. 6 Постанови усі неповернуті музейні експонати підлягали вилученню і передачі до музеїв, а громадяни та керівники установ і організацій, що не здали експонатів, притягувалися до відповідальності за приховування державних музейних цінностей.

Паралельно формувалася правова основа увіковічення пам'яті полеглих у роки Другої світової та попередніх воєн. Окрім ухвалення окремих рішень про благоустрій поховань і братських могил воїнів, які загинули в роки Другої світової війни, Уряд України започаткував створення окремих військових музеїв-заповідників. Так, 20 березня 1945 р. була прийнята спільна Постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У «Про створення музею-заповідника «Поле битви за Київ» [7, с. 221–222], згідно з якою в с. Ново-Петрівці Київської області на місці колишнього командного пункту 1-го Українського фронту облаштовувався музей-заповідник. Відповідно до цієї самої Постанови виконком Київської обласної ради зобов'язувався упорядкувати ділянку, провести ремонт воєнних споруд, а також забезпечити нагляд та охорону музею-заповідника. Надалі урядовими рішеннями відновлювалися, реставрувалися й бралися під охорону також історичні пам'ятки давніх битв. Приміром, згідно з Постановою Ради Міністрів УРСР «Про відбудову і збереження історичних пам'ятників Полтавської битви» від 13 червня 1949 р. Комітет у справах культурно-освітніх установ при Уряді УРСР, Управління в справах архітектури при Раді Міністрів УРСР та виконком Полтавської обласної ради зобов'язувалися реставрувати архітектурні і фортифікаційні споруди на території поля Полтавської битви та в м. Полтаві, поновити музей Полтавської битви, за-

боронити на означеній території будівництво і проведення земляних робіт без дозволу Ради Міністрів УРСР та ін. [7, с. 223].

Проблемою перших повоєнних років стало розмежування повноважень щодо охорони культурної спадщини між кількома відомствами. Так, за словами В. І. Акуленка, згідно з постановою РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 6 грудня 1945 р. «Про заходи до впорядкування стану пам'яток культури, старовини і природи на території Української РСР» охороною історичних пам'яток, заповідників, монументів тощо мав займатися Комітет у справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР, а пам'яток архітектури, монументального живопису, скульптури, а також садово-паркової архітектури – Управління в справах архітектури при РНК УРСР [1, с. 174–175]. Як наслідок, не було належної координації між цими відомствами, а також чіткої співпраці з науковими установами, зокрема АН УРСР та Академією архітектури УРСР, у системі яких працювали відомі архітектори, реставратори та інші фахівці.

Практична діяльність щодо відновлення й охорони об'єктів культурної спадщини у перші повоєнні роки, а також ті проблеми, які при цьому виникали, диктували необхідність удосконалення профільного законодавства. Належного правового урегулювання потребували питання розмежування повноважень між суб'єктами охорони культурної спадщини, визначення порядку обліку та реєстрації об'єктів культурної спадщини тощо. Із метою комплексного вирішення зазначених питань Радою Міністрів УРСР 30 грудня 1948 р. було прийнято Постанову «Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури на території Української РСР» [10], в якій завдання щодо охорони пам'яток було покладено на Управління в справах архітектури при Раді Міністрів УРСР, Комітет в справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР, Комітет в справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР, а науково-методичне забезпечення справою охорони і вивчення пам'яток культури – на Академію наук УРСР та, зокрема, Науково-методичну раду по охороні пам'ятників культури.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 30 грудня 1948 р. було затверджено Положення про охорону пам'ятників культури на території Української РСР [11], відповідно до

якого пам'ятки (за тодішнім визначенням пам'ятники) поділялися на категорії загальносоюзного та республіканського значення. Так, згідно з п. 4 Положення «пам'ятники культури, що мають видатне наукове, історичне або художнє значення, виділяються в особливу групу і заносяться до державних списків пам'ятників загальносоюзного значення». Такі списки затверджувалися Радою Міністрів СРСР. Своєю чергою, державні списки пам'яток республіканського значення підлягали затвердженню Радою Міністрів УРСР. Крім того, відповідно до п. 5 Постанови, пам'ятки культури комплексного характеру, що мають особливе наукове, історичне або художнє значення, могли бути за рішенням Ради Міністрів СРСР оголошені заповідниками, що охороняються на підставі окремого для кожного з них положення, затвердженого Урядом СРСР. Так само зміна, переробка, переміщення та знесення пам'яток культури чи забудова території заповідників і пам'яток заборонялися без спеціального дозволу Ради Міністрів СРСР – щодо заповідників і пам'яток культури загальносоюзного значення, а для пам'яток республіканського значення – Ради Міністрів УРСР [11].

Усі пам'ятки згідно з Положенням поділялися на чотири види: архітектури, мистецтва, археології та історичні. І хоча визначення кожного виду пам'яток у Положенні не було наведено, проте в п. 2 містився перелік складових кожного виду пам'ятки, що істотно полегшувало справу віднесення відповідних об'єктів до того чи іншого виду.

Положення про охорону пам'ятників культури на території Української РСР чітко розмежовувало відповідальність окремих державних органів за облік та охорону пам'яток. Так, відповідно до п. 7 Положення керівництво та контроль за постановкою справи обліку, охорони, реставрації і використання пам'яток культури покладалися на:

а) Управління у справах архітектури при Раді Міністрів УРСР – щодо архітектурних пам'яток і пов'язаних із ними пам'яток монументального живопису, скульптури, прикладного й садово-паркового мистецтва;

б) Комітет у справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР – щодо пам'яток мистецтва;

в) Комітет у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР – щодо пам'яток археології та історії [11]. Безпосе-

редньо завдання щодо охорони пам'яток покладалося на виконавчі комітети рад за місцем перебування пам'ятки.

Положення про охорону пам'ятників культури на території Української РСР містило докладні норми щодо особливостей охорони усіх видів пам'яток. Так, згідно з п. 13 Положення усі архітектурні пам'ятки щодо їх використання поділялися на три групи:

а) пам'ятки архітектури, що не можуть бути використані в практичних цілях (стародавні стіни, триумфальні арки, монументи, художні огорожі, мости, фонтани, надгробні пам'ятники тощо);

б) пам'ятки, що можуть бути використані, але виключно під наукові та музейно-показові установи, із збереженням їх художньо-історичного вигляду, обладнання та внутрішнього оздоблення (музеї-палаці, музеї-церкви, музеї-монастирі, музеї-фортеці тощо);

в) пам'ятки, що можуть бути використані в господарських цілях без шкоди для їх збереження і без порушення їх історично-художньої цінності, шляхом надання цих пам'яток у користування установам та організаціям на основі оренди [11].

Новелою Положення щодо удосконалення порядку використання пам'яток стала норма про те, що «користування архітектурними пам'ятками допускається лише на умовах, що встановлюються Комітетом у справах архітектури при Раді Міністрів СРСР, і оформляється спеціальними «Охоронно-орендними договорами» чи «Охоронними зобов'язаннями», які складаються Управлінням у справах архітектури при Раді Міністрів УРСР з установами, підприємствами та організаціями, яким пам'ятки надаються у користування» (п. 14 Положення) [11].

Завдяки запровадженню відповідних договорів та зобов'язань органи охорони культурної спадщини отримали можливість не лише визначати умови користування пам'яткою, а й право контролю за її використанням та право розірвання угоди про використання пам'ятки, якщо їй загрожує небезпека руйнування чи псування, із стягненням заповідної шкоди, що істотно покращувало ставлення користувачів до пам'ятки, уберігало її від умисних пошкоджень, перебудов, перепланувань тощо.

Прийняття Положення про охорону пам'ятників культури на території Україн-

ської РСР [11] та визначення базових засад охорони культурної спадщини потребувало чітких інструкцій передусім щодо обліку пам'яток і взяття їх під охорону. Розроблення таких інструкцій розпочалося усіма відомствами, на які покладалися обов'язки щодо охорони культурної спадщини. Так, уже 2 березня 1949 р. Комітетом у справах мистецтв при Раді Міністрів СРСР була затверджена Коротка інструкція про порядок обліку, реєстрації і утримання пам'ятників мистецтва [7, с. 121–139], а 8 квітня того самого року Комітетом у справах архітектури при Раді Міністрів СРСР – Інструкція про порядок обліку, реєстрації, утримання і реставрації пам'ятників архітектури, що перебувають під охороною держави [7, с. 335–372].

У відповідності із загальносоюзними директивами й інструкціями розроблялися республіканські пам'яткоохоронні документи. Так, 17 квітня 1950 р. Постановою Ради Міністрів УРСР була затверджена Інструкція про порядок обліку, реєстрації і тримання археологічних та історичних пам'ятників на території Української РСР [12]. Згідно з Інструкцією ведення списків археологічних та історичних пам'яток, що підлягають державному обліку й охороні, покладалося на Комітет у справах культурно-освітніх закладів при Раді Міністрів УРСР та його місцеві органи.

Інструкція про порядок обліку, реєстрації і тримання археологічних та історичних пам'ятників на території Української РСР також докладно регламентувала порядок проведення археологічних розкопок. Зокрема, останні могли проводитися лише спеціалістами-археологами згідно з дозволами («Відкритими листами»), які видавала Академія наук СРСР щодо пам'яток загальносоюзного значення та Академія наук УРСР щодо пам'яток республіканського значення. Відповідні дозволи підлягали реєстрації в Комітеті у справах культурно-освітніх закладів при Раді Міністрів УРСР, а безпосередній контроль за провадженням розкопок здійснювали місцеві органи Комітету [12].

Особливий порядок Інструкція про порядок обліку, реєстрації і тримання археологічних та історичних пам'ятників на території Української РСР затверджувала також для обліку й охорони історичних пам'яток. Так, використання історичних пам'яток дозволялося лише на умовах, встановлених Комі-

тетом у справах культурно-освітніх закладів при Раді Міністрів УРСР, та оформлювалося «Охоронно-орендними договорами» або «Охоронними зобов'язаннями». При цьому згідно з п. 21 Інструкції виконавчі комітети місцевих рад, на території яких знаходяться історичні пам'ятки, були зобов'язані через місцеві органи Комітету у справах культурно-освітніх закладів при Раді Міністрів УРСР:

а) здійснювати нагляд за збереженням в цілості та охороною історичних пам'яток, що перебувають у користуванні підприємств, установ або організацій, згідно зі складеними з ними «Охоронно-орендними договорами» та «Охоронними зобов'язаннями»;

б) вживати належних заходів щодо охорони і тримання (ремонт і реставрації) історичних пам'яток, що взяті на облік, але не перебувають у користуванні підприємств, установ і організацій за «Охоронно-орендними договорами» та «Охоронними зобов'язаннями»;

в) визначити навколо історичних пам'яток відповідні охоронні зони [12].

Отже, завдяки затвердженню Інструкції про порядок обліку, реєстрації і тримання археологічних та історичних пам'ятників на території Української РСР пам'яткоохоронці отримали дієвий інструмент контролю стану історичних пам'яток і дотримання визначених «Охоронно-орендними договорами» або «Охоронними зобов'язаннями» умов, а також порядок проведення археологічних розкопок згідно із «Відкритими листами»).

Висновки. Специфікою розвитку пам'яткоохоронного законодавства досліджуваного періоду є вироблення його засад у союзному центрі й ухвалення загальносоюзних документів, які в основному дублювалися відповідними актами союзних республік. Водночас Українська РСР, пам'ятки якої чи не найбільше постраждали у роки Другої світової війни, активно проводила власну пам'яткоохоронну діяльність, розробляючи, серед іншого, й необхідні нормативні акти. У нормативно-правовому забезпеченні охорони культурної спадщини в Українській РСР воєнного та повоєнного періоду можна до певної міри умовно виокремити три основні напрямки: 1) відновлення діяльності історико-архітектурних заповідників та створення нових музеїв і заповідників; 2) правове забезпечення увіковічення пам'яті полеглих

у роки Другої світової та попередніх воєн; 3) удосконалення системи обліку та реєстрації об'єктів культурної спадщини. Загалом у цей період було розроблено та схвалено ряд важливих документів, зокрема постанову РНК УРСР 1944 р. «Про повернення музейних експонатів», постанову РНК УРСР і ЦК КП(б) У 1945 р. «Про заходи до впорядкування стану пам'яток культури, старовини і природи на території Української РСР», постанову РНК УРСР 1948 р. «Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури на території Української РСР», Інструкцію про порядок обліку, реєстрації і тримання археологічних та історичних пам'ятників на території Української РСР 1950 р. та інші, які не лише дали змогу відбудувати й реставрувати пошкоджені в роки війни пам'ятки, а й налагодити процес їх обліку, реєстрації, охорони та збереження, тим самим врятувавши для нащадків важливі об'єкти культурного надбання, створені попередниками упродовж багатьох століть.

Список використаних джерел:

1. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917 – 1990). К. : Вища шк., 1991. 274 с.
2. Єпіфанов О. В. Конституційно-правові засади охорони культурної спадщини: проблеми теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України; Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2018. 193 с.
3. Курило Т. В. Становлення і розвиток законодавства про охорону культурної спадщини в Україні: історико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л., 2003. 222 арк.
4. Мищак І. М. Законодавче забезпечення охорони культурної спадщини та шляхи його вдосконалення в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 31–37.
5. Мищак І. М. Правове регулювання процесу формування й наповнення Державного реєстру нерухомих пам'яток України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 2. С. 15–20.
6. Харковенко Р. В. Формування та систематизація процесу державного обліку пам'яток культурної спадщини в Україні (1991–

2017 рр.) : дис. ... канд. іст. наук: 26.00.05 / Центр пам'ятокознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Київ, 2019. 227 арк.

7. Законодавство про пам'ятники історії та культури (Збірник нормативних актів). К. : Вид-во політичної літератури України, 1970. 464 с.

8. Про відновлення діяльності Державного історико-культурного заповідника «Києво-Печерська Лавра». Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень Уряду Української РСР. К. : Держполітвидав УРСР, 1963. Т. 2: 1942–1951 рр.

9. Про повернення музейних експонатів: Постанова РНК УРСР від 10 листопада 1944 р. № 1504. *Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки*. 1944. Ст. 25.

10. Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури на території Української РСР: Постанова Ради Міністрів УРСР від 30 грудня 1948 р. № 3076. *Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки*. 1948. № 23–24. Ст. 91.

11. Положення про охорону пам'ятників культури на території Української РСР: Затверджене Постановою Ради Міністрів УРСР від 30 грудня 1948 р. № 3076. *Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки*. 1948. № 23–24. Ст. 91.

12. Інструкція про порядок обліку, реєстрації і тримання археологічних та історичних пам'ятників на території Української РСР: затверджена Постановою Ради Міністрів УРСР від 17 квітня 1950 р. № 982. *Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки*. 1950. № 8. Ст. 18.

References:

1. Akulenko, V. I. (1991). *Okhorona pamiatok kultury v Ukraini (1917 – 1990)*. K. : Vyshcha shk. [in Ukrainian].
2. Yepifanov, O. V. (2018). *Konstytutsiino-pravovi zasady okhorony kulturnoi spadshchyny: problemy teorii ta praktyky*: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02. Kyiv: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy; Kharkiv: Kharkivskyyi

natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].

3. Kurylo, T. V. (2003). *Stanovlennia i rozvytok zakonodavstva pro okhoronu kulturnoi spadshchyny v Ukraini: istoryko-pravove doslidzhennia*: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01 / Lvivskiy natsionalnyi un-t im. Ivana Franka. Lviv [in Ukrainian].

4. Myshchak, I. M. (2013). Legal Regulation of the Cultural Heritage Protection and Ways of its Improvement in Ukraine. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 3, 31–37 [in Ukrainian].

5. Myshchak, I. M. (2015). Legal Regulation of the Process of the Formation and Filling of the State's Register of the Immovable Monuments of Ukraine. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2, 15–20 [in Ukrainian].

6. Kharkovenko, R. V. (2019). *Formuvannia ta systematyzatsiia protsesu derzhavnoho obliku pamiatok kulturnoi spadshchyny v Ukraini (1991–2017 rr.)*: dys. ... kand. ist. nauk : 26.00.05 / Tsentri pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i Ukrainskoho tovarystva okhorony pamiatok istorii ta kultury. Kyiv [in Ukrainian].

7. *Zakonodavstvo pro pamiatnyky istorii ta kultury* (Zbirnyk normatyvnykh aktiv). (1970). K. : Vyd-vo politychnoi literatury Ukrainy [in Ukrainian].

8. (1963). Pro vidnovlennia diialnosti Derzhavnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka

«Kyievo-Pecherska Lavra». *Khronolohichne zibrannia zakoniv, ukaziv Prezydii Verkhovnoi Rady, postanov i rozporiadzhen Uriadu Ukrainskoi RSR*, T. 2: 1942–1951 rr. K. : Derzhpolitvydav URSS [in Ukrainian].

9. RNK URSS. (1944). Pro povernennia muzeinykh eksponativ: Postanova № 1504. *Zbirnyk postanov i rozporiadzhen uriadu Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliki*, St. 25 [in Ukrainian].

10. Rada Ministriv URSS. (1948). Pro zakhody do polipshennia okhorony pamiatnykiv kultury na terytorii Ukrainskoi RSR: Postanova № 3076. *Zbirnyk postanov i rozporiadzhen uriadu Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliki*, 23–24, St. 91 [in Ukrainian].

11. Rada Ministriv URSS. (1948). Polozhennia pro okhoronu pamiatnykiv kultury na terytorii Ukrainskoi RSR: zatverdzhene Postanovoio № 3076. *Zbirnyk postanov i rozporiadzhen uriadu Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliki*, 23–24, St. 91 [in Ukrainian].

12. Rada Ministriv URSS. (1950). Instruksiiia pro poriadok obliku, reiestratsii i trymannia arkheolohichnykh ta istorychnykh pamiatnykiv na terytorii Ukrainskoi RSR: zatverdzhena Postanovoio № 982. *Zbirnyk postanov i rozporiadzhen uriadu Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliki*, 8, St. 18 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 2 вересня 2019 р.